

основному як одна з умов, загальна передумова, яка впливає на ефективність освітнього процесу. Між тим залишаються нововиявленими механізми, що лежать в основі особистісної взаємодії, рівні її усвідомленості, цілеспрямованості та систематичності.

Використана література

1. Нісімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології: Навчальний посібник. – К.: Просвіта, 2000. – 368 с.

2. Падалка О.С., Нісімчук А.С., Смолюк І.О., Шпак О.Т. Педагогічні технології. – К.: Укр. енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1995. – 254 с.

Падалка О.С. Професійно-економічна підготовка вчителя: Монографія – К.: Четверта хвиля, 2001. – 310 с.

Анотація

Данная статья посвящена проблеме профессионально-экономической подготовке будущих учителей высших учебных заведений. Использованию современных педагогических технологий.

Садовнікова О.П.

Глухівський державний педагогічний університет

ОРГАНІЗАЦІЯ ТВОРЧОЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В КОЛЕГІУМІ

Зміни, які відбуваються у сучасному житті, ставлять перед школою нові вимоги, спрямовані на виховання творчої особистості, здатної, на відміну від людини-виконавця, самостійно мислити, народжувати оригінальні ідеї, приймати нестандартні рішення. Розвиток мислення людини, формування її умінь і навичок, систематична, безперервна освіта стали об'єктивною необхідністю. Проблема організації творчої пізнавальної діяльності старшокласників на уроках висвітлювалась у працях педагогів (Л.П. Аристової, Л.С. Левченко, Ю.І. Мальованого, В.О. Онищука, Є.В. Перистої, П.І. Підкасистого, М.М. Скаткіна, І.О. Шаповалової), психологів (М.І. Алексєєвої, А.К. Громцевої, М.В. Матюхіної, К.Т. Патріної) та методистів, що розглядали зазначене питання стосовно уроків української мови в загальноосвітній школі та в школах нового типу (О.В. Іващенко, С.О. Карамана, В.Я. Мельничайка, Л.В. Скуратівського, М.І. Пентилюк, Г.Т. Шелехової). На сьогодні **актуальними** залишаються питання методики

розвитку творчих умінь учнів старших класів у процесі вивчення української мови, що визначає **тему** нашої публікації. **Завданням** статті є визначення психолого-педагогічних передумов організації творчої пізнавальної діяльності учнів колегіумів на уроках української мови, визначення структури організації навчального матеріалу для самостійного вдосконалення учнями знань та умінь з української мови.

Оскільки традиційна класно-урочна система в цілому розрахована на середнього учня, вона, практично, не може вирішити проблему індивідуалізації навчання, наблизити його до здібностей та інтересів кожної дитини. Реальний шлях виходу з цієї ситуації – створення спеціалізованих класів або шкіл. Серед них виділяємо **колегіум** – форму організації навчального процесу, за якої учні по закінченні школи II ступеня мають можливість на конкурсній основі учитися у профільних (**10-11**) класах суспільно-філософського та гуманітарного спрямування. Така організація навчання зумовлює специфіку викладання окремих предметів, в тому числі й української мови. Це залежить від навчального навантаження (збільшується кількість годин на поглиблене вивчення окремих предметів) і профільного спрямування колегійних класів, а також основної мети навчання – забезпечити гармонійний розвиток здібностей учнів, сприяти формуванню цілеспрямованої особистості, здатної до саморегуляції, передбачення, конструювання власної життєвої стратегії.

Пріоритетним напрямком навчання та виховання в колегіумі є розвиток творчих здібностей учнів, формування розвинутої творчої особистості взагалі.

Необхідною умовою наукового обґрунтування характерних рис творчої особистості та шляхів її формування є розкриття суті *творчості* як категорії філософської, психологічної та педагогічної.

У філософії феномен творчості трактується як „засіб довершеності життя”, „конструктивний принцип пізнання” [8, 296], педагогіка визначає творчість як „діяльність, що сприяє розвитку цілого комплексу якостей творчої особистості: розумової активності, здатності швидко навчатися, кмітливості та винахідливості, прагнення здобувати знання, необхідні для виконання конкретної практичної задачі; самостійності у виборі та розв’язанні проблеми; здатності бачити загальне, головне у різному і різне у схожих явищах тощо ” [1, 110].

Творчість з точки зору психологічного аспекту „передбачає наявність в особистості здібностей, мотивів, знань та умінь, завдяки яким створюється продукт, що відрізняється новизною, оригінальністю, унікальністю” [6, 393].

Фундаментом творчості у житті є свобода суб’єктивної активності людини. Свобода волі людини при цьому виражається у самій можливості творчої активності, що завдяки ній людина реалізує себе як індивідуальність. Джерелом активності є *потреби*, які за ідеальних умов мають вільно реалізовуватися, однак, насправді їх задоволення відбувається через подолання тих чи інших обставин, протиріч і протидії, що часто служать додатковим подразником для актуалізації творчих задатків індивіда. Відповідно *творчість* – це „природний процес, що породжується сильною *потребою* людини у знятті напруги, яка виникає в ситуації незавершеності або невизначеності” [7, 4].

Наявність пізнавальних і творчих здібностей, відповідна творча мотивація сприяють творчій діяльності у процесі навчання.

Усі види творчої діяльності „об’єднує якість особистості, що визначається як інтелектуальна активність – інтегративна психічна якість будь якої особистості... Інтелектуальна і творча діяльність є компонентами єдиної системи, між ними існує позитивна кореляція: творчі здібності – вищий рівень розвитку інтелектуальних здібностей” [5,5].

Протягом останнього десятиліття проблема диференціації інтелектуальних і творчих здібностей стала предметом ряду психологічних досліджень (С.Д.Бірюков, В.М.Дружинін, О.М.Матюшкін, І.П.Іщенко, М.О.Холодна тощо).

Так, Савенков О.І. зауважує, що „відмову від диференціації інтелекту та креативності слід вважати безнадійно застарілою точкою зору” [7, 5]. Ми притримуємося цієї думки і робимо висновок, що розвинений інтелект – це ще тільки підстава, а не абсолютний показник творчої особистості, і в той же час необхідна передумова розвитку креативності як основної ознаки творчості. Зважаючи на це, ми можемо стверджувати, що з метою розвитку творчих здібностей у процесі пізнання необхідно робити акцент на розвитку як креативних здібностей учня. так й інтелектуальних у їх нерозривній єдності.

Творчість якнайтісніше пов’язана з мовою. Людина виступає творцем мови – вона має здатність щоразу по-новому створювати із стандартних мовних елементів закінчене оригінальне висловлювання. Це дає нам підстави

говорити про мовленнєву діяльність як про творчість, і про мову як продукт творчості.

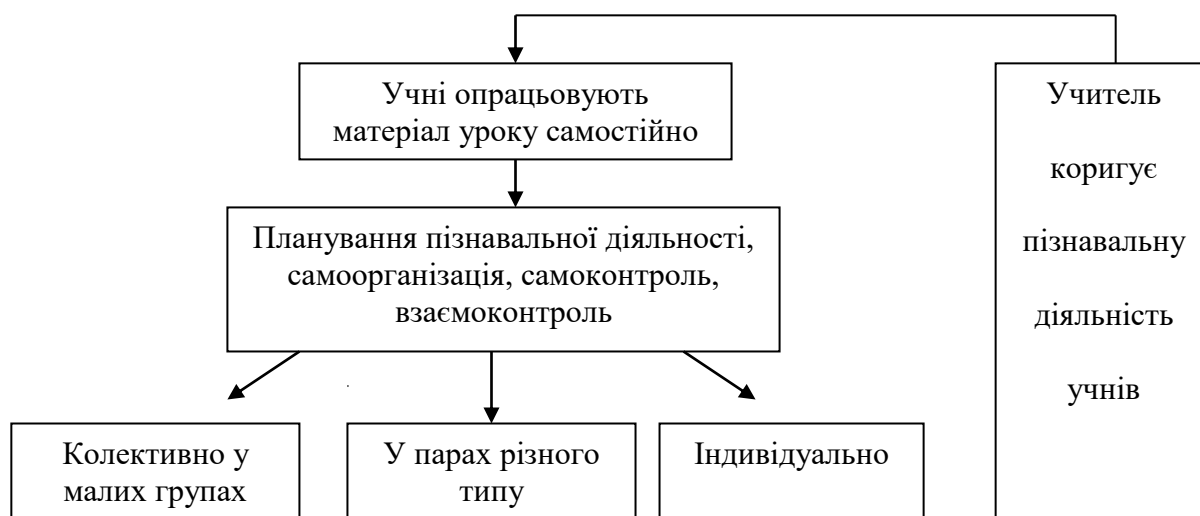
Вивчення української мови в 10-11 класах має бути спрямоване на підвищення культури мовлення і рівня грамотності учнів. Систематизація і поглиблення вивченого в попередніх класах проводиться на більш високому рівні узагальнення. Крім того, у процесі навчання посилюється фактор самостійності в оволодінні матеріалом з урахуванням інтересів та рівня пізнавальної діяльності кожного учня, що вимагає відповідних форм та методів організації навчання української мови у старших класах.

Зупинимося на характеристиці адаптивної системи навчання (далі – АСН) як одного з варіантів організації навчання, що, на нашу думку, сприяє розвитку творчої самостійності у процесі вивчення української мови.

В основі концепції АСН лежить перш за все принципово нова модель організації навчання. Структура уроку дає можливість збільшити час самостійної роботи учнів, що в свою чергу вимагає переходу до безперервного керування нею, щоб забезпечити реалізацію на практиці основних положень теорії діяльності. Учитель частину часу, як і за традиційною організацією уроку працює з усіма учнями класу, а інший час використовується для самостійної роботи учнів. Ефективність уроку значно зростає за умови, коли вчитель не лише спостерігає за самостійною роботою учнів, а водночас керує індивідуальною пізнавальною діяльністю школярів.

Застосування АСН у старших класах повинно мати специфічні відмінності відповідно до пізнавальних потреб та пізнавального досвіду учнів. На нашу думку, слід обмежити роль вчителя як таку, що передбачає інформативну функцію, коли за умов АСН „...учитель на кожному уроці повідомляє нове, пояснює, демонструє, одночасно тренує, а потім працює в індивідуальному режимі. Відповідно учні можуть працювати у трьох режимах: спільно з учителем, з учителем індивідуально і самостійно під його керівництвом” [3, 7]. Оскільки навчальні завдання уроку мови у старших класах порівняно з середньою школою істотно змінюються – вдосконалення і поглиблення набутих за попередні роки навчання знань, а учні в силу вікових особливостей готові до нового, вищого рівня пізнавальної діяльності, то провідна роль у засвоєнні матеріалу уроку має належати самим учням, які цілком готові до самостійного оволодіння як науковою теорією, так і до вдосконалення мовленнєвої культури. Тому АСН у старших класах можна подати у вигляді такої схеми:

Організація самостійної пізнавальної діяльності старшокласників на уроках української мови

Така структура організації пізнавальної діяльності максимально сприяє виконанню усіх завдань, які постають перед учнями на уроці. Основне завдання вчителя – організувати роботу учнів на уроці української мови так, щоб знання з мови набули системного характеру, адже „знання – фундамент творчості. Отже, спочатку необхідно дати учням знання, необхідні для виконання того чи іншого завдання, в тому числі й творчого. Творчість не ігнорує знання норм. Навпаки, знаючи правила, ми можемо оцінити своєрідність, індивідуальність виконання. Немає теоретичних питань, які б не зустрічалися при виконанні практичних завдань, і немає практичних завдань, у яких не застосовувалися б теоретичні питання” [1, 113].

Глибоке розуміння теоретичних питань породжує бажання випробувати свої сили, а час, зекономлений завдяки сконцентрованому вивченню теорії, дає можливість, збільшивши кількість практичних завдань, розібрати (докладно, всесторонньо) їх типи та можливі шляхи вирішення. „При знанні теорії після першого успішного досвіду з’являється потяг до самостійної роботи. Цікаво робити те, що вмієш. Відмінне знання теорії – крила для максимальної реалізації здібностей кращих учнів, перевірки сил у різноманітних нестандартних творчих завданнях. Для тих же, хто не мислить так активно, ця методика вивчення та закріплення матеріалу – основа успішного поступу уперед” [9, 146].

На думку А. Горальського, „мова має суттєву ваду – вона є послідовною. Передача інформації за допомогою мови проходить чергово; це

призводить до того, що, отримуючи наступну порцію, забуваєш попередні. Схематичний малюнок – при всій своїй недосконалоості – має вагому перевагу, оскільки дає змогу одним поглядом охопити всю сукупність інформації одразу. Оптимальним є застосування обох засобів передачі інформації: словесного і допоміжного графічного повідомлення” [2, 25]. Таким засобом навчання є схеми опори – „висновки, які народжуються на очах учнів у момент пояснення і оформлюються у вигляді таблиць, карток, креслення, малюнка” [4, 62].

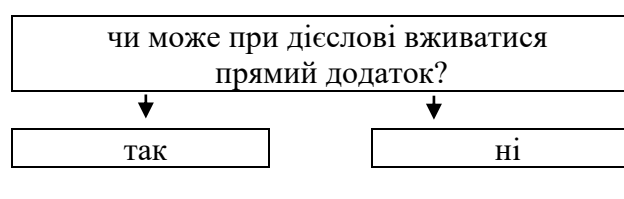
Розвитку творчої самостійності, зауважує Границька А.С., сприяє „систематичне включення механізмів активізації розумової діяльності учнів через проведення **навчання узагальненням і схематизації**” [3, 11].

Підготовка роботи зі схемами-опорами під час вивчення української мови є відповідальним та принциповим моментом у плані організації самостійного оволодіння учнями мовною теорією та практичними навичками її застосування.

Ми пропонуємо кілька типів опорних матеріалів з української мови. Залежно від форми подачі матеріалу це: схема-опора, таблиця-опора, інформація-опора, алгоритм-опора; від повноти передачі інформації – опори з повною інформацією та опори з пропущеними даними. Згідно з такою класифікацією визначається і мета застосування поданого навчального матеріалу: опори інформативного, навчального та контролюючого характеру. Наведемо приклади та методіку роботи з такими опорами.

Пропонована опора (див. опору 1) являє собою опору з повною інформацією і включає опору-алгоритм та опору-інформацію, її можна використовувати з навчальною метою під час опрацювання теми „Дієслово. Граматичні категорії дієслова”. Оскільки учні уже знайомі з прямим і непрямым додатком з курсу синтаксису з попередніх класів (7-9кл.). то алгоритм визначення категорії перехідності/неперехідності пропонується їм для самостійного опрацювання. Для повторення відомостей про форми вираження прямого додатка подається інформація-опора, яка містить довідковий характер.

Опора 1.

перехідне
дієслово

неперехідне
дієслово

довідка

прямий додаток – З.в. без прийменника

Р.в. на позначення частини від цілого (*випити води*)

при запереченні (*не вивчити вірша*)

при паралельному вживанні форм З.в. та Р.в. відповідно до норм літературної мови (*написати лист – написати листа*)

З метою перевірки рівня засвоєння мовного матеріалу учням можна запропонувати роботу з таблицею-опорою з пропущеними даними (див. опору 2). завданням до якої може бути охарактеризувати дієслівну категорію часу, заповнити відповідними даними таблицю. Цей матеріал можна використати й з навчальною метою, якщо додати до нього інформацію-опору з відповідними даними. У такому випадку таблиця слугуватиме для узагальнення і систематизації набутих знань.

Опора 2.

Дієслова означають дію, яка на момент мовлення

	Вже відбулася (відбувалася)	Відбувається	Буде відбуватися (відбудеться)
граматична категорія – час
твірна основа			
вид			
особа			
рід			
число			

Систематичне використання подібних завдань сприятиме засвоєнню мовної теорії учнями у процесі самостійного опрацювання теми та творчому застосуванню їх під час виконання практичних вправ. Ми пропонуємо таку структуру організації навчального матеріалу для самостійного вивчення старшокласниками української мови: 1) тема для опрацювання; 2) перелік питань для самостійного засвоєння; 3) завдання для формування мовних умінь та навичок (опорні матеріали для засвоєння мовної теорії, різноманітні практичні завдання творчого плану) ; 4) тестові завдання для самоконтролю.

Таким чином, нами визначено вихідні положення організації творчої пізнавальної діяльності на уроках української мови в колегіумі, запропоновано один з підходів до організації навчання української мови з

використанням опорних матеріалів різних типів. Подальша робота в цьому напрямку передбачає створення програм для самостійного опрацювання навчальної теми з української мови та розробку відповідної системи уроків.

Використана література

1. Волков И.П. Учим творчеству // Педагогический поиск / Сост. И.Н.Баженова. – 3-е изд., с испр. и доп. – М.: Педагогика, 1990. – С. 101 – 142.
2. Горальський А. Тренінг творчості в групі // Обдарована дитина. – 2001. – № 4. – С. 25.
3. Границкая А.С. Научить детей думать и действовать: Адаптивная система обучения в школе: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1991. – 175 с.
4. Лыснкова С.Н. Когда легко учиться // Педагогический поиск / Сост. И.Н.Баженова. – 3-е изд., с испр. и доп. – М.: Педагогика, 1990. – С. 59 – 100.
5. Паламарчук В.Ф. Як виростити інтелектуала. – Тернопіль: „Навчальна книга – Богдан”, 2000. – 152 с.
6. Психология. Словарь / Под общ.ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – 494с.
7. Свенков А.И. Современные концепции одаренности. – Обдарована дитина.–2001. – № 6. – С. 2-10
8. Філософія: Навч. посібник / За ред. І.Ф.Надольного. – К.: Вікар, 1997. – С. 296.
9. Шаталов В.Ф. Учить всех, учить каждого // Педагогический поиск/ Сост. И.Н.Баженова. – 3-е изд., с испр. и доп. – М.: Педагогика, 1990. – С. 143 – 210.

Аннотация

В статье определены психолого-педагогические предпосылки организации творческой познавательной деятельности учащихся колледжумов на уроках украинского языка. Предлагается один из вариантов организации обучения украинскому языку на основе АСО (адаптивной системы обучения) с использованием опорных материалов различных типов.